

روند نوین ادبیات کودک ترکیه

O شهلا انتظاریان

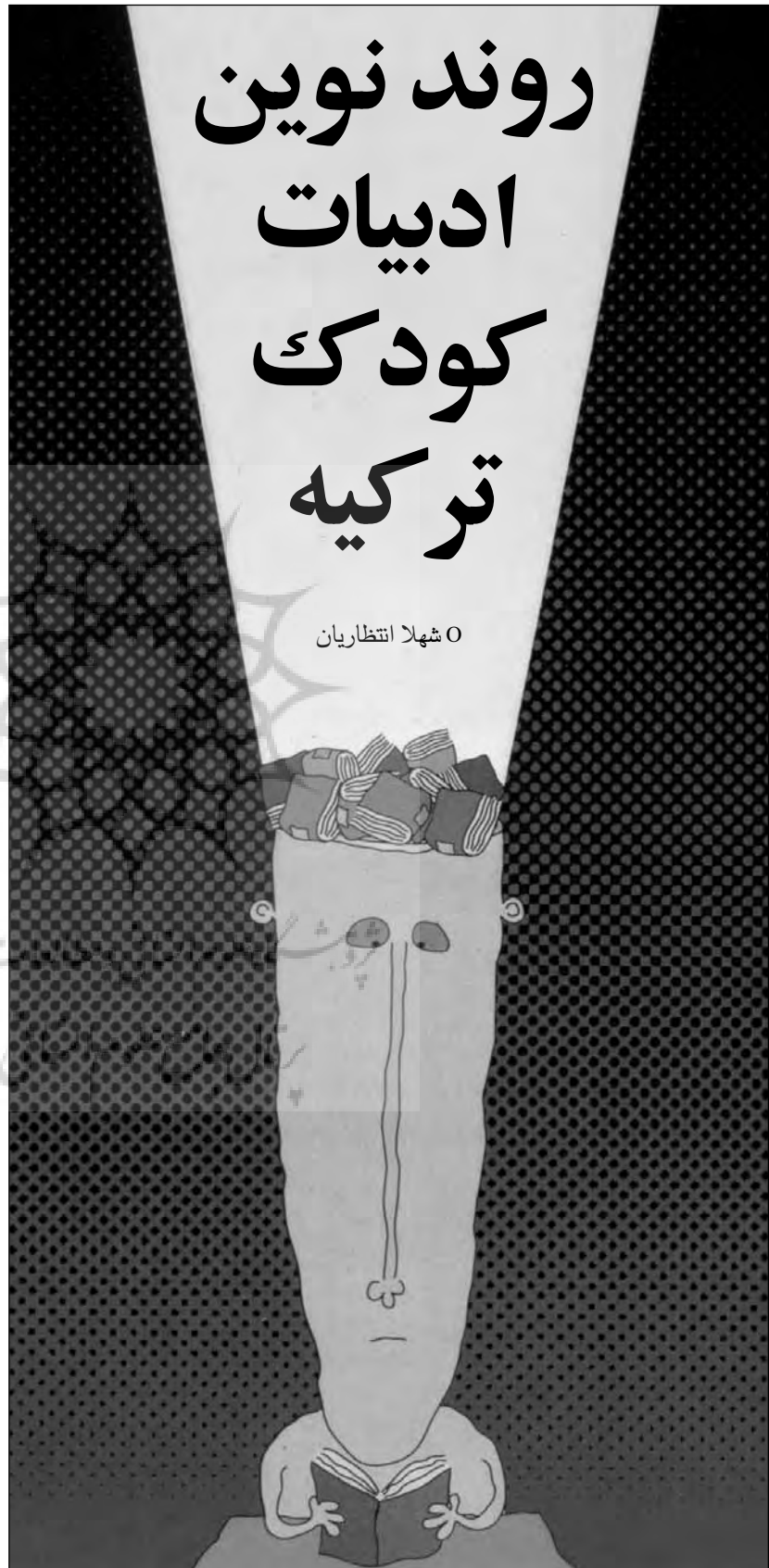
جمهوری ترکیه، در سال ۱۹۲۳ میلادی بنا شد و در پی آن، اصلاحات مهمی در سطح جامعه انجام گرفت. از جمله در سال ۱۹۲۸، خط و الفبای رایج تغییر یافت و در یک روز پاییزی، ترک‌ها که از خواب بیدار شدند تمامی علائم، پول و روزنامه‌ها را با نوشته‌های لاتینی یافتند. بنابراین، در دهه بعد کم‌تر کتاب تازه‌ای نوشته شد و بیشتر فعالیت‌ها صرف انتقال کارهای موجود به خط جدید گردید.

یک دهه و اندی بعد (در دهه ۱۹۴۰)، جوشش ادبیات کودک به اوج خود رسید. تعداد زیادی کتاب نوشته و یا به زبان ترکی ترجمه شد. در خلال جنگ دوم جهانی، برای دسترسی آسان‌تر عموم به کتاب، چاپ‌های ارزان قیمت منتشر گردید. انستیتوهای هم‌چون جمعیت حمایت از کودکان، شروع به انتشار مجموعه کتاب‌هایی برای کودکان کردند و برای نخستین بار، کتاب‌های کودکان پیش دبستانی توصیه گردید. پس از اتمام جنگ، در اواخر دهه ۱۹۴۰، گرایش به قصه‌های عامیانه افزایش یافت و آن سال‌ها در این حوزه؛ پربارتر از همیشه بوده است. به عنوان مثال، افلاطون جم گونی (۱۹۸۱-۱۸۹۶) (Eflatun Cem Guney)، مشغول بازنویسی قصه‌ها شد که به چاپ مجموعه آثار وی در سال ۱۹۴۸ منجر گردید. داستان‌های وی بر پایه فرهنگ مردمی است، ولی بیشترین مخاطبان آن را کودکان تشکیل می‌دهند. علاوه بر او، پرتو نیلی بوراتاو (۱۹۰۷-۱۹۹۸) (Pertev Naili Boratav) و همکارانش در دانشگاه آنکارا، در حدود ۳۰۰۰ قصه عامیانه موفق را جمع‌آوری و طبقه‌بندی کردند.

(Boratav, Turk Folkloru Tarihçese: Ankara: Uzluk Basimevi, ۱۹۴۲).

مجلات نیز به موازات کتاب‌ها وارد بازار شدند. برادران دوگان (Dogan kardes)، یکی از بهترین مجلات کودکان ترک، در سال ۱۹۴۵ شروع به کار کرد. هدف این مجله، نه کسب سود، بلکه برقراری ارتباطی دوستانه با کودکان بود و تأثیر به‌سزایی در ارتقای سطح مطالعه آنها داشت و کانونی شد تا کودکان اشعار، نامه‌ها و تصاویر خود را برای چاپ به آن جا ارسال دارند. خوانندگان می‌توانند در شماره‌های نخست این مجله اشعار، داستان‌ها و نقاشی‌های کودکانی را پیدا کنند که امروز نویسندگان و یا تصویرگرانی مشهورند.

پس از جنگ جهانی دوم، تحصیل امری ضروری محسوب گردید و در سراسر ترکیه، دولت به ساخت مدرسه اقدام کرد. اولین نسل آموزگاران که در جمهوری جدید کار خود را آغاز کردند، بیش از آن

محسوب می‌شود. البته کاتالوگ‌ها بیانگر تیراژی معادل ۳۴۰۰-۳۳۰۰ نسخه از کتاب‌های کودکانند (اردوگان، دست‌نوشته‌های چاپ نشده سال ۱۹۹۳)، ولی بسیاری از این آثار ترجمه و تعدادی عناوین تکراری است. برای مثال، پینوکیو توسط هفده مؤسسه انتشاراتی مختلف چاپ گردیده است.

روند تألیف: سبک‌ها و گونه‌ها

با نگاهی به ۲۵۲ عنوان کتاب توصیه شده توسط بررسان (از میان حدوداً ۳۵۰ جلد کتابی که در سال‌های ۲۰۰۰-۱۹۹۹، برای اولین بار چاپ شده‌اند) درمی‌یابیم که داستان کوتاه، به مراتب بیشترین گونه منتشر شده در ادبیات کودک بوده است. کتاب‌های تصویری، رمان‌ها و قصه‌های عامیانه، به یک نسبت، پس از آن می‌آیند. شعر هم در جایگاه سوم قرار دارد. داستان‌های فانتزی که گونه جدیدتری به حساب می‌آید و داستان‌های علمی در مکان چهارم قرار دارند. آثاری از سایر گونه‌ها (نمایش‌نامه، زندگی‌نامه و خاطره) کم‌تر موجودند.

در مقایسه با دهه قبل، هیچ تغییر چشمگیری در روند تألیف دیده نمی‌شود، ولی تغییری تدریجی، به خصوص در شکل ظاهر و فیزیک کتاب‌ها قابل رؤیت است. اکثر کتاب‌های کودکان هنوز جلد کاغذی دارند، اما با کاغذهایی مرغوب‌تر چاپ می‌شوند و تعدادی هم از جلدهای سخت و زیبا برخوردارند و البته تغییرات محتوایی نیز مشهود است.

اخیراً داستان‌های زیادی از زبان اول شخص منتشر می‌گردد، ولی هنوز سبکی پسندیده محسوب نمی‌شود؛ زیرا با آموزه‌های سنتی نویسندگانی هم‌چون کمال‌الدین توغسو (Kamalettin Tugcu) (۱۹۰۲-۹۶) که ۳۱۱ اثر برای کودکان نوشته است و اکثر آنان هنوز هم پرترفدارند، تناسب ندارد.

گولتن دایی اوقلو (Gulden Dayioglu)، به دلیل داستان‌هایی که برای نوجوانان نوشته و در آن‌ها سختی‌ها و کشمکش‌های زندگی را به تصویر کشیده است، شهرت دارد. هم‌چنین لحن آموزشی کتاب‌ها تغییر یافته است و کتاب‌ها می‌کشند شکل واقعی زندگی کودکان را به تصویر بکشند و مشکلات واقعی‌شان را تحلیل کنند. برای مثال مظفر ایزگو (Muzaffar Izgu)، ضمن آن که درباره معضلات اجتماعی می‌نویسد، توانایی خنداندن کودکان را نیز دارد. در آثار الون پکتاش (Elvan Pektas) و سوییم اک (Sevim Ak) که در دهه ۱۹۸۰ انتشار کارهای خود را آغاز کردند، قدرت تخیل فراوانی به چشم می‌خورد. سوییم اک مخاطبان‌اش را با شوخ‌طبعی هوشمندانه سرگرم می‌سازد، طرفداران شوخ‌طبعی، امروزه بیش از گذشته است.

در حال حاضر، بیشترین عناوین کتاب‌های جلد مقوایی، کتاب‌های تصویری‌اند. به عنوان مثال، (Gurmen's Sikirdagin Cingiragi) ماری که با دمش سوت می‌زد (Istanbul: Mavi bulut, ۱۹۹۴) ، داستان ماری است که دوست دارد صدای دم خودش را بشنود، ولی چون این مسئله موجب وحشت بقیه می‌گردد، او تنها و غمگین می‌ماند. او با یاد گرفتن موسیقی، تبدیل به موزیسینی خوشبخت می‌گردد و صاحب دوستانی می‌شود. از سال ۱۹۹۲ تا امروز، کتاب‌های تصویری بسیار مورد استقبال عامه قرار گرفته‌اند؛ از هنگامی که وزارت آموزش، سرانجام به مسئله ضروری تشکیل کودکان در مدارس دولتی تن داد. در حال حاضر از میان چندین ناشری که فقط به انتشار ادبیات کودک می‌پردازند، تنها یک ناشر به نام Ucanbalik، اقدام به چاپ آثار نویسندگان ترک و آن هم اغلب از نوع تصویری می‌کند.

در ترکیه اخیراً به کتاب‌های مخصوص کودکان نوپا توجه شده است. گرچه فروش کتاب‌های مخصوص این سنین، قابل مقایسه با غرب نیست، فروش غیرمنتظره تعداد کتاب‌های فاقد متن، کتاب‌های جلد سخت و داستان‌های ساده، موجب خوشنودی ناشران ترک شده است.

(Umit Tgmel's Ben bir Cizgiyim: Ankara: Kok Yayincilik ۱۹۹۶) (من یک خط هستم) بیانگر آن است که چگونه یک خط ساده می‌تواند تبدیل به اندام و نقاشی گردد. Tulin Tankut's Miyav

دو شاعر برجسته برای کودکان شعر می‌سرایند: فاضل حسنی دگلارکا (Fazil Husnu Daglarca) با مجموعه‌ای به نام انگشت میانی (Middle finger: Istanbul: Dogan K: Tap, ۱۹۹۹) که به کودکان بخش‌های مختلف دنیا می‌پردازد و یا لواج اورال (Yalvac ural)، با کتاب زنگ کوچک در گوشم (The little bell in my ear: cologne: nel Yayinevi, ۱۹۸۶)

که سبکی غیرجدی و جالب دارد. پس از زلزله سال ۱۹۹۹ که بیش از ۱۵۰۰۰ کشته داد، کتب مربوط به زلزله هم مورد توجه خاص واقع شده است. این کتاب، هم راهکارهای عملی در مقابله با زلزله ارائه می‌دهند و هم داستان‌هایی را شامل می‌شود که در این خصوص نوشته شده است. Depreme Baris ile Hazirlaniyoruz Gulcin Alpog'e (ما برای زمین لرزه آماده‌ایم) (Jstanbul: ACEV Yayineri, ۲۰۰۰) ، درباره انجام کارهایی است که پیش و پس از وقوع زلزله باید انجام داد. سرپیل ارال (Ural Serpil)، نویسنده و تصویرگری است که غالباً درباره محیط زیست و راهنمایی کودکان در حفاظت از محیط زیست می‌نویسد.

داستان‌های عامیانه و قصه‌های پریان بازنویسی شده، بسیار نزدیک به صورت اولیه، خود هستند، ولی تعداد کمی داستان عامیانه هم وجود دارد که با زمان حاضر تطبیق یافته است. به نظر می‌رسد که داستان‌های عامیانه، در کشورهای جنوب شرقی اروپا، از متداول‌ترین گونه‌های ادبی باشد، ولی اغلب با فضا و تخیل امروزی ترکیب شده‌اند. در حالی که بیشتر قصه‌های پریان ترکیه، هنوز در همان فضای خیالی سنتی و پربانی گذشته سیر می‌کنند.

داستان‌های مخصوص نوجوانان هنوز نوباست و تعداد کمی از نویسندگان برای این گروه می‌نویسند. البته آثار بسیاری از این نویسندگان را در قفسه‌ها می‌بینیم؛ مانند ایپک انگان (Ipek Ongun) که مجموعه داستان‌هایی برای دختران دارد. داستان‌های نوجوانان، به طور عمده به عشق می‌پردازند و تعدادی نیز به مسائلی هم‌چون خشونت و سوءاستفاده جنسی و...

در خلال سال‌های دهه نود، آثار برخی از نویسندگان و تصویرگران ترک، در خارج از کشور منتشر شده و تلاش‌هایی برای تشریح مساعی در فرهنگ‌های مختلف صورت گرفته است. برای مثال، جان گوکنیل (Can Goknil) که نویسنده و تصویرگر کودکان پیش‌دبستانی است، کتابی با عنوان همسایه‌ی گریه‌ها دارد که در هلند و ایالات متحده چاپ شده است (High/Scope Michigan: Feridun Oral)، نازان ارکمن (Erkmen Nazan) و یالواج اورال (Yalvac Ural)، از دیگر نویسندگانی هستند که

چهره‌های بین‌المللی دارند. به نظر می‌رسد که ادبیات کودک در ترکیه به مرز بلوغ خود رسیده است. کاری که در حال حاضر ضرورت انجام آن برای ادبیات کودک حس می‌گردد، داشتن مرکزی برای تحقیق پژوهش‌های بین فرهنگی است؛ جایی که متناسب با کارهای صورت گرفته در دانشگاه‌ها باشد.

پی‌نوشت:

۱. Gulcin Alpog'e مدرس زبان و ادبیات کودک در دانشگاه باسفروس (Bosphorus) است. وی دکترای خود در رشته روان‌شناسی زبان را از دانشگاه استانبول گرفته و بیست و شش کتاب منتشر نموده است.